

Ensar Aslan

Türk Halk Edebiyatı

Ankara: Maya Akademi, 2008. s.22

Destan: Köken itibariyle Farsça olan destan sözcüğü, bugün dilimizde iki edebi türe ad olarak kullanılmaktadır. Bu türlerden birisi toplumu geniş ölçüde ilgilendiren olayları konu edinen, 8-11 heceli dizelerden oluşan ve kıta sayısı yediden yüze kadar varan anonim veya bireysel halk şiirleridir. Bizim burada üzerinde duracağımız destan türü ise milletlerin yaşadıkları tarihi olayların efsanevi ve mitolojik unsurlarla yoğrularak oluşturduğu milli karakter taşıyan manzum eserlerdir. Sözlü edebiyatın en eski ürünleri olan destanlardan tarihi kaynak olarak yararlanılabilir. Ancak destanlar tarihi yansıtmakla beraber tarihi bir eser değildirler. Çünkü tarihi olaylar destanda çekirdek olarak kalmıştır. Bu nedenle destanlardaki tarihi bilgilerden yararlanırken başka kaynaklarla karşılaştırıp çok iyi inceledikten sonra sonuca varmak gerekir.

Abdurrahman Güzel, Ali Torun. **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**. Ankara: Akçağ, 2003.

s.44 Destan: Bir milletin tarihinde gerçekleşmiş, unutulması mümkün olmayan bir olay üzerine söylenmeye başlayıp gelişmesini asırlarca devam ettiren milli eserlere destan diyoruz. Bütün dünya edebiyatının en eski ürünleridir. Bu sebeple her millet destanlarına her yönüyle milli eser gözüyle bakar. Destanların önemi anlatılan olayların ve şahsiyetlerin gerçeğe uyup uymadığından değil, söylendiği dile ve o dili konuşan millete ait pek çok eski özelliği bünyesinde bulundurmasından kaynaklanır. Destanlar, tarihi olayların ve şahsiyetlerin tarihçi gözüyle değil, halkın gözüyle yorumlanmasıdır. Bu sebeple destanlarda her şey abartılır.

Edebi eserler içerisinde en uzun, en milli ve oluşması en zor olanıdır. Bu sebeple her milletin destanı yoktur. Oluşum şartları çekirdek olay, bu süreçten sonra sosyolojik aşamalar tamamlanıp millet olma ve sanatçıların çıkması, şiirlerin varyantlaşma süreci, unutulmaması için bir usta şair tarafından kompozisyon olarak derlenip yazıya geçirilmesi.

Hamdi Güleç. **Türk Halk Edebiyatı**. İstanbul: Kriter Yayınları, 2011.

s.230 Destan: Edebiyatımızda halk şiiri türü ve edebiyat türü olarak iki anlamda kullanılır. Türk halk şiirinin bir türü olan destan, koşmaya benzeyen dörtlük sayısı konuya göre çoğalan; toplumu ilgilendiren önemli olaylar üzerine

yazılmış şiirlerdir. Bu türün kimin tarafından söylendiği bellidir. Edebiyat türü olan destan ise anonimdir. Kimin tarafından söylendiği bilinmez. Edebiyat türü destanların çeşitli tanımları yapılmıştır. Eski çağlarda bir milletin hayatında büyük yankılar bırakmış tarihi olayların, çağdan çağa değişmiş ve sayısız hayal unsurları katılarak, tanınmaz hale gelmiş uzun manzum hikayesidir. Büyük, olağanüstü toplum ve kahramanlık olaylarını, uzun ve manzum olarak anlatan edebiyat türüdür. Milletlerin, kahramanların çok eski çağlardaki büyük savaşlarını, başlarından geçenleri anlatan manzum ve büyük eserler de destan adını alır. Destan milletlerin din, fazilet ve milli kahramanlık maceralarını anlatan manzum hikayedir. (Kazım Yetiş Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'ndeki tanım) Doğal ve yapma olarak ikiye ayrılır.

Erman Artun. **Türk Halk Edebiyatına Giriş**. 6.Baskı. Adana: Karahan Kitabevi, 2011.

s.25 Destan: Destanlar olağanüstü ile gerçeği, efsaneyle tarihi kaynaştırarak kahramanlık olaylarını veya bazı büyük toplumsal olayları manzum biçimde dile getiren ürünlerdir. İslamiyet öncesi sözlü Türk edebiyatı ürünleri arasında en önemlisi destanlardır. Destan sözlü gelenekte oluşur, kuşaktan kuşağa aktarılırken değişikliğe uğrar, bazen de destan yaratan bir toplum diğer bir toplumun içinde erirse destan metinleri zor toplanır.

Şükrü Elçin. **Halk Edebiyatına Giriş**. Ankara: Akçağ, 1993.

Destan: s.72 Destan (epos) bir boy, ulus veya millet hayatında tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı mahsüllerinden biridir. Sözlül geleneğe bağlı bu anonim mahsuller, zaman ve mekan içinde cemiyetin iradesini ellerinde tutan kahraman-bilge şahsiyetlerin menkabeve ve hakiki hayatları etrafında teşekkül etmiş, uzun didaktik hikayelerdir. Tarihe bağlı olmakla beraber, tarih sayılmayan, ozanların kobuzlarla terennüm ettiği; cemiyetin ortak hayat görüşü ile ülkülerini aksettiren bu eserlerin teşekkülü için bir yaratma zemini ile savaş, din değiştirme göç kuraklık vb. gibi büyük hadiselerin millet vicdanında birtakım sarsıntılara sebep olması lazımdır.

İşte millet hayatında askeri dini siyasi içtimai hadiselerin hazırladığı muhit içinde; kahramanlıklar anekdotlar menkabeler, felaketler aşklar hatıralar, bilgiler, görgüler kızılalma sayılan hedefler tek ve büyük olma ihtirası ozanlar tarafından ananenin getirdiği teknik ve kompozisyonla terennüm edilmeye başlanır.

Oğuz, M. Öcal. Metin Ekici. vd. **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**. Ankara: Grafiker Yayınları, 2006.

s.131 İster boy, ister ulus bazında olsun, ister dar bir alanda ister geniş bir alanda yaşanmış olsun, ister dışa, ister içe yönelik olsun, toplumun (kabilenin, ulusun) bütün bireylerini doğrudan ilgilendiren ya da etkileyen herhangi bir olayı, ister dar bir alanın, ister çok geniş bir alanın bahadırı olsun belli bir tip (“alp tipi”) etrafında toplayarak anlatan, “destancı” adı verilen ve uzun bir süre “edebiyatçı” ve “tarihçi” görevini yerine getiren, atlı göçebe yaşam tarzının sanatkar tipi olan sanatkarlar (ozan, cırav vd.) tarafından kendine özgü bir forma kavuşturulup müzik aleti eşliğinde ya da değil ezgili ve kendine has bir akış ve üslup ile nakledilen, sanat ve estetik kaygıları taşıyan, tarihteki bölgesel ya da ulusal bazdaki olayları tam anlamıyla gerçekçi bir şekilde değil de, efsane ya da tevatür boyutuyla nakleden, teşekkülü için uzun bir süreyi gerektiren, sözlü kültür ortamında teşekkül etmesi ve sözlü iletişim vasıtasıyla nakledilmesi nedenleriyle değişime uğrayabilen, toplumun geçtiği kültürel süreçleri ve yazıya geçirildikleri dönemin özelliklerini yansıtan, atlı göçebe yaşam tarzının ürünü olarak çoklukla manzum olarak ortaya konan; fakat zaman zaman mensur ya da manzum-mensur bir yapı sergileyebilen kahramanlık konulu metinlere destan denir.

Yıldırım, Dursun. “Türk Kahramanlık Destanları.” **Türk Bitiği Araştırma/İnceleme Yazıları**. Ankara: Akçağ, 1998.

Teşekkül devri: Ata kültü, ata ruhlarına tapınma ve inanma sisteminin teşekkül ettiği devrelerdir. Genel itibariyle yapılan araştırmalara göre destanların teşekkül devri millattan önce bininci yıl olarak kabul edilir.

Destanların mevzuları: Destan, anlatılan kahramanın biyografisidir. Yaşlı bir ana-babadan efsanevi doğum, kahramanın olağanüstü gelişme evresi, ilk erliği gösterince ad alma...devamında eş arama, evlenme, ailesini kurtarma mücadeleleri, düşmanları yenmesi...tarihi ögelerin ağır bastığı destanlarda ise Türk kavimlerini idaresi altına alan bir imparatorluk kurma mevcut. İmparatorluğun yıkılması veya dağılması da kahraman ölünce olur. Fakat Manas'ta Manas'ın oğlu imparatorluğu toplar. Manas'ın daireleşme göstermesiyle ilgilidir.

Olağanüstü ögelerin yer aldığı destanlarda kahraman yeraltı ve yer üstü dünyalarında. Bu dünyalara mensup olağanüstü yaratıklarla mücadele görülür. Kahraman şamanistik gücü ve aynı güce sahip atıyla zafer kazanır.

Tarihi ögelerin ağırlık taşıdığı destanlarda ise kahraman gerçek dünyada mücadele eder. Tarihi bir kişi veya tarihi vakaların hikayesini etrafında toplamış efsanevi bir tip olabilir. Kahramanın yanında daima, yiğit, keleş, koçak gibi adlarla anılan kırk arkadaş veya yardımcısı bulunur. Kahramanın ikinci büyük yardımcısı ise atıdır.

İlk anlatıcılar: Avcılık ve çobanlık hayatının başladığı dönem MÖ 13 – MS 1 arasında.

Kam, baksı, oyun, ozan tipleri ilk anlatıcılar. Radlof'un yaptığı derlemelerde destan anlatıcıları tıpkı Anadolu Türk destan anlatım geleneğinde aşıkların bade içmesi gibi destan söylemenin kendilerinin gönlüne Tanrı tarafından yerleştirildiğini söylemişlerdir.

Destanların Teknik Hususiyetleri:

İcra: İcra için üç şart vardır. Birinci şart: Destancının anlatacağı hikayenin anahatlarını iyi bilmesi, ananevi yapı formüllerini ezberlemesi, irticali söz söyleme kabiliyetine ve yaratıcı bir hafızaya sahip olmasıdır.

İkinci şart: Destan anlatımı sırasında temalara uygun melodileri ve ritimleri bulup kullanmadaki ustalıktır.

Üçüncü şart: İcra sırasında sanatçıyı teşvik edecek ve destandan anlayan seyirci topluluğunun bulunmasıdır.

Anlatım şekilleri:

Nazım: 7-8 veya 11'li hece ölçüsü. Daha uzun ve daha kısa da olabilir.

Dörtlükler veya mısralar art arda da dizilebilir

Nesir: Ritmik bir yapı, daha rahat ve esnek üslup fakat estetik katmak için sentaktik tekrarlar. İsim ve sıfat tamlamaları art arda dizilerek gramatik kafiyeler bulunabilir. Daima müzik eşliğinde

Nazım-nesir: Destanın hikaye kısmı nesir, konuşmalar nazım...nesir ve nazım kısımlar sırf nesir veya sırf nazım olanla aynı ve müzik eşliğinde

Dil ve üslup:

İşlekü açık, veciz ve anlaşılabilir bir ifade gücüne sahiptir.

Mübalağa, benzetme, tezat, mukayese gibi edebi unsurlar var. En hakim mübalağa.

Tasnif:

Çeşitli yönlerle göre tasnif eder:

Anlatım tekniğine göre: nazım, nesir, nazım-nesir

Temalarına göre: olağanüstü unsurların, tarihi vakaların veya günlük hadiselerin ağır bastığı